

FACTSHEET

Zin en onzin van verplichte zorg bij dubbele diagnosecliënten

Verplichte opname en/of verplichte behandeling bij cliënten met een dubbele diagnose (het samengaan van psychiatrische problemen met problemen in het gebruik van alcohol of drugs) heeft voor- en nadelen. Als er bij een cliënt sprake is van ernstige verslaving is, is het opleggen van verplichte zorg een moeilijk onderwerp en de ideeën hierover veranderen nogal eens.

Omdat hier veel discussie en vragen over zijn, willen we in deze factsheet uitleggen wat het doel van de Wet Verplichte GGZ is, welke regels en afspraken er zijn over het toepassen van verplichte zorg en waaraan gedacht moet worden als het om ernstige verslaving gaat.

De Wet verplichte GGZ

Op 1 januari 2020 is de wet Bijzondere Opnemings in Psychiatrische Ziekenhuizen (BOPZ) vervangen door drie nieuwe wetten:

- Wet Verplichte GGZ (WvGGZ),
- Wet zorg en dwang (Wzd) en
- Wet Forensische zorg (Wfz).

De *Wet verplichte psychische gezondheidszorg* (WvGGZ) regelt de rechten van mensen die te maken hebben met verplichte zorg vanwege een psychische aandoening.

De *Wet zorg en dwang* (Wzd) regelt de rechten bij onvrijwillige zorg of onvrijwillige opname van mensen met een verstandelijke beperking en mensen met een psychogeriatrische aandoening (zoals dementie).

De *Wet forensische zorg* (Wfz), biedt de officier van justitie en de rechter mogelijkheden om ervoor te zorgen dat binnen het strafrecht, of in aansluiting daarop, sneller de passende (verplichte) psychische zorg wordt geboden.

In deze factsheet gaan we uit van de **WvGGZ** om verplichte zorg bij dubbele diagnose problemen te bespreken.

Het doel van de Wet verplichte GGZ is om verplichte zorg te kunnen verlenen aan iemand die zich daartegen verzet. Die persoon heeft de zorg wel nodig heeft om ernstig(er) nadeel te voorkomen. Ook kan die verplichte zorg nodig zijn om onderzoek naar de psychische gezondheid van de persoon uit te voeren of die psychische gezondheid te stabiliseren.

Verder kan verplichte zorg worden verleend om de psychische gezondheid van de persoon zover te herstellen dat hij zijn zelfstandigheid zoveel mogelijk terugkrijgt. Ten slotte kan het doel van verplichte zorg zijn om de lichamelijke gezondheid te

stabiliseren of herstellen. Bijvoorbeeld als de psychische aandoening de lichamelijke gezondheid in gevaar brengt.

Verplichte zorg voorkomen

Het lijkt tegenstrijdig, maar de Wet Verplichte GGZ is erop gericht om verplichte zorg zo veel mogelijk te voorkomen:

- Als verplichte zorg echt noodzakelijk is, moeten de minst ingrijpende vorm worden ingezet.
- De verplichte zorg moet zoveel mogelijk ambulante plaats vinden en de dwang moet zo snel mogelijk worden afgebouwd.
- De cliënt houdt waar mogelijk zelf regie tijdens de hele periode van verplichte zorg. Bijvoorbeeld met een eigen plan van aanpak, een zorgkaart of een zelfbindingsverklaring¹.
- Hulpverleners moeten regelmatig met de cliënt overleggen en de zorg samen evalueren.
- Familieleden en andere directe naasten van de cliënt worden zo veel mogelijk betrokken in de voorbereiding, uitvoering, wijziging en beëindiging van verplichte zorg.
- Tijdens de verplichte zorg moet de cliënt waar mogelijk mee kunnen blijven doen in de maatschappij of alvast voorbereid worden om na de behandeling weer een maatschappelijk leven op te bouwen. In de wet heet dit: 'deelname aan het maatschappelijk leven bevorderen'.

Verschillende procedures

De Wet Verplichte GGZ kent verschillende procedures om te komen tot verplichte zorg.

- Een zorgmachtiging via de rechter en een crisismaatregel via de burgemeester (bij spoed).
- Verplichte zorg kan aangevraagd worden door hulpverleners waar een cliënt reeds in zorg is, maar het kan ook zijn dat iemand anders, bijvoorbeeld een familielid, bang is dat een persoon zichzelf of anderen in gevaar brengt. Hij kan dit dan bij de gemeente melden. De gemeente kan na een onderzoek eventueel een zorgmachtiging aanvragen.
- Tot slot kan een onderzoek voor een zorgmachtiging aangevraagd worden door de officier van justitie als er sprake is van een mogelijk strafbaar feit als gevolg van een psychische stoornis.

¹ In een zelfbindingsverklaring geef je als patiënt aan welke vormen van verplichte zorg jezelf bindt, wanneer het niet goed met je gaat en je de noodzakelijke zorg weigert.

Criteria voor verplichte zorg

Verplichte zorg kan worden ingezet als iemand door zijn stoornis ernstig nadeel veroorzaakt of dreigt te veroorzaken voor zichzelf, voor een ander of voor personen of goederen in het algemeen. Er bestaan geen mogelijkheden meer voor zorg op basis van vrijwilligheid om het ernstig nadeel te voorkomen.

Bovendien moet de verplichte zorg aan de onderstaande voorwaarden (criteria) voldoen.

- **Psychiatrische stoornis:**
In het kader van de Wet verplichte GGZ moet er een ernstig vermoeden zijn dat iemand aan een psychiatrische stoornis lijdt. Deze mogelijke stoornis wordt vastgelegd door een onafhankelijk psychiater.
In het geval van dubbele diagnose cliënten kunnen beide diagnoses aanleiding zijn tot het ernstig nadeel. In de aanvraag voor de verplichte zorg wordt beschreven welk gedrag passend bij de psychiatrische stoornis of de verslaving leidt tot het ernstige nadeel.
- **Ernstig nadeel:**
Ernstig nadeel is (het aanzienlijke risico) dat de cliënt zichzelf of anderen in levensgevaar brengt, ernstig lichamelijk letsel toebrengt, ernstige psychische, materiële, immateriële of financiële schade toebrengt, ernstig verwaarloost of 'maatschappelijk ten onder gaat', of als zijn eigen ontwikkeling ernstig verstoord is of hij andermans ontwikkeling ernstig verstoort; de veiligheid van de cliënt bedreigd wordt, al dan niet onder invloed van een ander; het gedrag van de cliënt zo hinderlijk is dat het agressie van anderen oproept; de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar is.
- **Criteria van subsidiariteit, proportionaliteit, doelmatigheid en veiligheid:**
Oftewel: er is geen andere, lichtere aanpak meer (*subsidiar*) die hetzelfde effect zouden hebben. Bijvoorbeeld: pas als thuis blijven wonen met begeleiding niet meer mogelijk is, is het zwaardere middel van een opname in een kliniek nodig. De verlening van de verplichte zorg moet in balans zijn (*proportioneel*) met het doel dat nagestreefd wordt (het op te lossen ernstig nadeel).
Er moet redelijkerwijs te verwachten zijn dat het verlenen van verplichte zorg effectief (*doelmatig*) is. De verplichte zorg moet uiteraard *veilig* zijn.

Vormen van verplichte zorg voor verslaving

Welke verplichte zorg nodig is, hangt af van de ernst van de verslaving en de risico's die dit oplevert.

De meest voor de hand liggende vormen van verplichte zorg bij ernstig nadeel door verslaving zijn:

- Controle op de aanwezigheid van alcohol, medicijnen en drugs.
Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan inzetten van urineonderzoek.
- Een onderzoek van de kleding of het lichaam van de persoon.
Bijvoorbeeld vragen om de zakken leeg te maken en de kleding te checken

aanwezigheid van voorwerpen. Het betreft hier dus *niet* het onderzoeken van de holttes van het lichaam.

- Onderzoek woon/verblijfruimte op alcohol, medicijnen en drugs of gevaarlijke voorwerpen.

Bijvoorbeeld een kamer, - kastcontrole om te kijken of er (nog) drugs aanwezig zijn op de kamer, na bijvoorbeeld een positieve uitslag op een urineonderzoek.

Overige vormen van verplichte zorg:

- Opnemen in instelling: bijvoorbeeld een verplichte opname op een detoxafdeling.
- Beperken van de bewegingsvrijheid: bijvoorbeeld een opname op een gesloten afdeling.
- Het geven van vocht, voeding en medicijnen, maar ook medische controles of andere medische handelingen en therapeutische maatregelen: bijvoorbeeld het inzetten van zucht remmende medicatie of aan behandeling van intoxicatie/afkick verschijnselen.
- Insluiten: bijvoorbeeld het tijdelijk verplaatsen van iemand naar een prikkelarme omgeving zoals een separeer of een kamerprogramma.
- Aanbrengen beperkingen het eigen leven in te richten: bijvoorbeeld het afnemen van de mobiele telefoon.
- Beperken recht op ontvangen van bezoek
- Uitoefenen van toezicht: dat gaat vooral over het inzetten van continue cameratoezicht.

Is verplichte zorg zinvol bij dubbele diagnose cliënten?

Of en welke vormen van verplichte zorg zinvol zijn, hangt van veel dingen af en deze zullen steeds moeten worden afgewogen.

Als het gedrag dat wordt veroorzaakt door de verslavingsproblemen leidt tot een ernstig nadeel, kan een vorm van verplichte zorg helpen bij gedragsverandering. Verplichte zorg kan het mensen gemakkelijker maken om (tijdelijk) geen middelen te gebruiken.

Daardoor kunnen ze bijvoorbeeld anders gaan denken over geboden zorg en behandeling van de verslaving en overige problematiek.

Maar wanneer een cliënt niet vanuit zichzelf gemotiveerd is voor behandeling van de verslaving, kan hij zich door verplichte zorg onder druk voelen gezet. Dat kan juist leiden tot weerstand, een slechtere behandelrelatie en meer middelenmisbruik.

Ongunstige leefomstandigheden (bijvoorbeeld dreigende ontruiming door overlast) kan een reden zijn om het gedrag te willen veranderen. Als deze persoon verplicht opgenomen wordt, kan dat juist een averechts resultaat hebben. De cliënt is namelijk onderdak, maar heeft door de opname weinig last van de ongunstige leefomstandigheden, waardoor motivatie voor gedragsverandering achterwege kan blijven. Ambulante behandeling en motiverende gespreksvoering kunnen in een dergelijke situatie waarschijnlijk betere resultaten opleveren.

Dus?

Bij het inzetten van verplichte zorg moet steeds een zorgvuldige overweging gemaakt worden.

Zorg kan niet op vrijwillige grond geboden worden, verplichte zorg is het enige alternatief, de verplichte zorg wordt proportioneel, doelmatig en veilig ingezet. Ook bij verplichte zorg blijft het van belang om dubbel diagnose problematiek geïntegreerd aan te bieden. Het is belangrijk om begrip, bezorgdheid en betrokkenheid naar de cliënt te uiten. Sluit de interventies aan bij de motivatie van de cliënt. Vergroot de autonomie door keuzemogelijkheden te bieden en samen met de cliënt duidelijke doelen en een duidelijk behandelplan op te stellen.

Met dank aan Emmylou den Ouden, GGzE